

FREDERIK STJERNFELT

Den abstrakte utopi om det konkrete

– Om en standardfigur i konservativ kommunitarisme

Tak til min gamle krigskammerat Kasper Støvring for nationalkonservative indlæg imod Jacob Mchangama, Jens-Martin Eriksen og mig selv i dette nummer af SLAGMARK. Der er næppe nogen, der kan være i tvivl om tilslutningen til kernestandarder i den politiske liberalisme hos os tre (se i så fald bøgerne *Fri os fra friheden*, *Adskillelsens Politik* og *De Anstændige*) – så i stedet for at give den en gang til for prins Kasper, vil jeg hellere betragte nogle problemer ved den anti-liberale position, som Støvrings indlæg artikulerer.

Konservatisme, kommunitarisme, regionalisme, kulturalisme i alle deres milde og radikale varianter har et diskursivt, fremstillingsmæssigt problem tilfælles, som Støvrings indlæg tydeliggør. Man kan kalde det vanskeligheden ved at tale universelt om det ikke-universelle. Støvring mener, at det essentielle i politik er før-politiske værdier, der ikke er universelle, men partikulære for bestemte befolkningsgrupper, kaldet kulturer. Det mener han er et universelt karaktertræk ved menneskesamfund som sådan. Efter artikuleringen af en offentlig sfære i vestlige lande for 2-300 år siden, har der efterhånden dannet sig den norm, at når man udtaler sig politisk, skal man ikke kun råt og brutalt kræve ind på vegne af partikulære egoistinteresser – man skal formulere sin særinteresse i det mindste med henblik på, hvilke konsekvenser gennemførelsen af særinteressen vil have for almenvellet. Det ved Støvring naturligvis, mere eller mindre ubevidst, og derfor er han henvist til at udtrykke sig lige så universalistisk som os, sine universalistiske modstandere. Når han taler om det ”før-politiske”, om ”en bestemt, partikulær kulturel sammenhæng”, om ”substantielle kulturfrembringelser”, om den ganske særlige, lokale fortolkning af frihedsrettighederne og hele det kommunitaristiske udtræk, så taler han nøjagtig lige så universalistisk som de liberalister, han håner for at stå på bjergets

top og anskue tingene på bekvem afstand af virkeligheden. Han taler f.eks. ganske meget om ”danske værdier” – men også de er set på bjergets afstand, og han siger intet om, hvad disse værdier er.

Han kan naturligvis mærke ubehaget ved denne universalistiske spændetroje og forsøger at give den filosofisk ikklædning – ved hjælp af det veltjente aristoteliske begrebspar form og substans. Liberalisme og menneskerettigheder, hører vi igen og igen, er formelle og abstrakte, og derfor fjerner de sig fra substansen, det mere virkelighedsnære, det konkrete. Et eksempel: Støvring taler om “[...] frihedsværdiernes status som substantielle kulturfrembringelser i modsætning til formelle principper.” Altså: bort med formen, ned til substansen. Nu er det jo en egenskab ved selve hylemorfismen, at alting har både form og substans. Støvrings idé om at smide formen bort og hellige sig den rene, uformede substans har mange forgængere, netop – men ikke kun – i konservativ politisk filosofi. Vitalismen er et eksempel på en sådan idé: lad os søge ned til ’livet selv’ og trænge igennem den stivnede overflade af teknik, videnskab, universalisme, demokrati, ned til det konkrete, levende liv. Men nissen flytter med. Når man skal tale om den rene, konkrete substans, bliver man, så sandt som alle prædikater er generelle, nødt til igen at tale om form – ganske vist imens man lader som om man ikke gør det. Når man skal skue og fortælle om sin drøm om den uformede substans, bliver man nødt til at give den form for at kunne kommunikere den. Dén form hedder så ”før-politisk”, ”fylde og konkretion”, ”særlig tradition”, ”partikulære bindinger”, ”skikke og sædvaner” og så videre derudaf med den sædvanlige universelle relativist-lingo. Det er som om Støvring ikke forstår det elementære semantiske forhold, at ’konkret’ er lige så abstrakt et begreb som ’abstrakt’. Men hvis hans egen teori om mennesket var korrekt, så ville han ikke selv være i stand til at bestige tinden og kigge ned til alle sider og konkludere, at alle mennesker er partikulært bundet til hver sin egen plovfure. Så ville han være reduceret til at blive nede i sin egen plovfure og kun tale for sig selv alene – og for den lokale gruppe, hvis partikulære værdier han nu deler. Så ville han skulle tale for ganske bestemte madvarer, beklædninger, guder, ritualer, straffe – og kun dem, for han ville ikke kende andre – han ville ikke engang være i stand til at formulere en hypotese om, at dem, der bor på den anden side af bakken, også er partikularister.

For relativismen er selv en universalistisk teori, der hævdes gyldig for alle mennesker. Alligevel kunne Støvring jo godt benævne nogle af disse værdier, der udgør substansen i hans argumentation. Men Støvring benævner aldrig disse konkrete værdier, som det hele går ud på at besynges. De omgås kun med universalistisk ildtang. Er det måske, fordi nogle af disse værdier kunne provokere kontrovers, ja måske endda fremstå temmelig ubehagelige, hvis de blev nævnt? I hvert fald må man konstatere, at når han alligevel må give sin uformede substans form, så vælger han lige så generelle begreber som sine liberalistiske modstandere. Det er næppe intenderet uærligt – men det efterlader alligevel det indtryk, at kommunitaristen er mest optaget af at snakke udenom. Hvad *er* så de danske værdier, du taler så meget om? Frem på bordet med dem, så vi kan bese dem!

Men dyrkelsen af den uformede substans synes også at have andre retoriske fordele, end at man kan holde kortene tæt til kroppen med hensyn til, hvad for nogle værdier det egentlig er, man vil fremme. Der er også andre egenskaber ved denne substans, der kun kan antydes meget generelt. Vi hører f.eks. om de højt besungne skikke og sædvaner, at ”de er blevet udviklet over lang tid af adskillige almindelige mennesker ved brug af en praktisk fornuft.” Hvor *lang tid* har det nu egentlig taget? ”Ytringsfrihed og religionskritik har *længe* været en kulturel sædvane som (stort set) alle har støttet op om [...]” (min kursiv). ”Længe”. Substansen har et dybt tidsperspektiv, kan vi forstå. Men *er* det nu så længe? Bortset fra Struensees lille glimt i 1770erne blev ytringsfrihed indført i Danmark med Grundloven i 1849, altså for ca. fem generationer siden. Er det nu ”længe” sådan i konservativt, kommunitaristisk perspektiv? Og da den blev indført, var den da ”blevet udviklet over lang tid”? Næ, den blev ganske brat indført med Grundloven, og endnu i første halvdel af 1800-tallet var der drakoniske sager som landsforvisningen af P.A. Heiberg for lidt satire og tugthusdommen til Dr. Dampé på Christiansø for at tale om demokrati. Og var det ”almindelige mennesker”s praktiske fornuft, der brød gennem i 1849? Eller var det snarere de liberale, der i forskellige alliancer efter mange diskussioner og stridigheder vandt forfatningskampen? Et noget anderledes billede viser sig af ytringsfrihed – end Støvrings som noget, der længe har gæret og langsomt har udviklet sig organisk frem af folkedybets sæder og skikke. Men så har ytringsfriheden vel

siden dengang været noget, man stod vagt om? Hm, den radikale P. Munch veg ikke tilbage for at gå tyskernes ærinde i 1933 og pålægge dagbladene at holde sig tilbage med satiretegninger. Og centrumdemokraten Arne Melchior fik da vist fjernet Jesus med ståpik fra Birkerød Station i 1986. Venstrefløjens opbakning om ytringsfrihed fik noget af et grundskud med Muhammedkrisen – ligesom DF'ernes pludselige begejstring for ytringsfrihed efter samme krise blev lige så pludseligt modificeret, når det drejede sig om indvandreres parabler. Det var ikke marginale, ufolkelige skikkelser, det var politiske partier og deres førende repræsentanter – der vel ellers om nogen skulle repræsentere Støvrings idealiserede folkedyb.

Støvrings drøm om den uformede substans ankommer således med en indbygget tidsmetafysik. Denne substans udvikler sig ganske langsomt, forstår vi, den er at ligne ved en organisk vækst, og den består af almindelige menneskers praktiske fornuft. Men problemet er, at de frihedsrettigheder, som Støvring slemt gerne vil kidnappe fra den liberale og republikanske tradition og gøre til lokale, danske værdier, frugter fra egen baghave – de er jo ikke udviklet således. De er udviklet af modige individer, der – ofte med omkostninger i form af hård forfølgelse fra den tids støvringer – har povet at tænke selv og som indimellem har haft held til at diskutere med og overtale andre mennesker, spredt i tid og rum, fjernt fra lokale fællesskaber, til at forsøge sig med noget anderledes. Sådanne tilfælde kan nu og da iværksætte hastige udviklinger, informationskaskader, der kan ændre hele kulturer på få år eller tiår og brede sig fra land til land, fra kultur til kultur. Det er reelt meget vanskeligt at se, hvordan historiens store afgørende brud – kristendom, islam, reformation, oplysning, demokrati, for bare at tage nogle af de største – overhovedet skal kunne tænkes inden for rammerne af Støvrings tidsmetafysik med dens svagt gærende, langsommelige lokale substans.

En tilsvarende vaghed har Støvrings substansbegreb hvad angår rummet. Han viger ikke tilbage for den klæge og vage generalisering ”danske værdier”; ved andre tilfælde viger han bort fra den nation, han ellers besynger, og taler om ”Vesten”, som om disse begreber gav sig selv. Men hvor lokal er ”lokal” – det skjules igen i de forhadte almenbegreber. Det muliggør naturligvis den konservative kommunitarists smidighed – for han kan når som helst skifte

niveau, når argumentationen passer ham. Fra Danmark til Vesten og tilbage igen. Han står jo med det problem, at selv den mest ignorante kommunitarist nok må indse, at frihedsrettigheder ikke er noget, der er vokset organisk frem af dansk muld – at de er frugter af en lang tradition med fjerne rødder i antikken, måske i førkristen hedenskab og aspekter af kristendommen, med stærkere rødder i renæssance, detaljeret udviklet under stærk debat i den europæiske oplysnings netværker med center i Holland, Frankrig, Tyskland, England, Skotland og USA, hvor de oftest stod i radikal kontrast til kirke og enevælde – for ikke at tale om kontrasten til de langsomme, naturgroede lokale værdier. Ikke bare er frihedsrettighederne ikke vokset frem ved landsbyens kommunitaristiske gadekær, de er heller ikke Made in Denmark. Derfor har Støvring brug for sin pingpong argumentation, så han kan skifte mellem lokalsamfundet ”Danmark” og lokalsamfundet ”Vesten” efter behag.

Men det er jo heller ikke rigtigt, at ”Vesten” er en langsomt gærende grød, der lykkeligt er mundet ud i nogle kommunitære frihedsbegreber, der har overbevist selv den konservative. ”Vesten” har, især i de seneste femhundrede år, gennemgået en udvikling, der med alle historiske målestokke må karakteriseres som excessivt hastig – og denne udvikling har produceret en meget lang række politiske frugter. Konservatisme, stalinisme, anarkisme, terrorisme, nazisme, fascisme, syndikalisme, imperialisme, enevælde, kolonialisme, repræsentativt demokrati, retsstat, liberalisme, republikanisme og meget andet. Men her forbeholder Støvring sig ret til at vælge og vrage. Han er ikke selv noget blindt produkt af en partikulær lokalkultur kaldet ”Vesten” – han er ikke selv et kommunitært individ, der er ”[...] indfældet i en bestemt, partikulær kulturel sammenhæng, som har enorme konsekvenser for dets selvforståelse, dets valg og forpligtelser”, som det ellers hedder.

For hvis han var det, så ville han jo ikke besidde noget kriterium for at vælge – fordi alle kriterier for ham at se er lige kulturdeterminerede. Jeg bifalder naturligvis Støvrings valg af frihedsrettigheder som vigtige – men jeg har ham mistænkt for at foretage dette valg af betydelig mere rationelle grunde, end han selv vil være ved: han vil hellere have frihedsrettigheder, der uforhandleligt gror frem af den sløve substans, end han vil have nogle, man kan argumentere for.

Men i virkeligheden skulle Støvring reelt være ude af stand til at vælge, for han skriver ublufærdigt under på den mest hæmningsløse kulturalisme: "[...] det er kulturen, der udstikker grænserne for det mulige", som han parafraserer Margalit og Raz. Det gentages igen og igen – men vi bliver aldrig præsenteret for ét eneste konkret eksempel på en grænse, som "kulturen" definitivt hindrer sine medlemmer i at overskride. Især i vor tid forekommer en sådan påstand hårrejsende, hvor "kulturen" – både i enkelte nationer og på tværs af kontinenter – er i stadig udvikling og udveksling. Men her kan Støvring immunisere sig imod denne indsigt ved – nådigt – at forblive på de universelle proklamationers niveau.

Denne kulturalisme får de sædvanlige konsekvenser for det substantielle kulturbegreb indadtil. Der er en undergrænse for partikularitet – for indadtil er "det nationale kulturfællesskab" enigt om værdierne. Her udblændes forskelle mellem stænder, køn, klasser, regioner, religioner, politiske modstandere og så videre (bortset lige fra de folkefjerne liberalister på bjergets top, naturligvis). For kommunitaristen er sådanne forskelle afvigelser fra de strenge normer "kulturfællesskabet" afsætter – her bliver kommunitaristen overraskende nok blind for kulturforskelle, fordi de ikke går op i den nationale ligning, han foretrækker. I den forstand er det morsomt at se kommunitaristen rette anklager mod andre for at hævde kultur er ligegyldigt. Min holdning er ikke at kultur er ligegyldig, jeg mener den er en vigtig faktor på linje med en række andre faktorer – men at kultur ikke har de "enorme konsekvenser", som Støvring hævder spærrer individet inde i "nationale kulturfællesskaber". Kultursubstansens grød i fællesskabet er homogen – kulturforskelle der kan være nok så vigtige og afføde konkurrence, strid, udvikling, gensidige kulturpåvirkninger og meget andet opdager kommunitaristen ikke, så snart vi er inden for nationen. Kun udadtil udstikker kulturen "grænser for muligheder".

Men metaforikken er igen interessant. Før var kulturen en formløs substans, også benævnt "den mudrede virkelighed" – nu viser det sig, at dette udflydende pløre pludselig er i stand til at stivne og optræde som en aktør, der kan "udstikke grænser". Hvordan gør den mon det? Selv om Støvring med sin enorme vægt på det førpolitiske synes at mene, at stat og politik kun er en art boble ovenpå grøden, så er lovgivning antagelig et sted, hvor man kan finde nogle

af kulturens grænser artikulere. Men lad os tage Danske Lov fra 1683 – 330 år siden, næppe særlig længe, målt med en konservativ dybe, traditionsbevidste historieforestilling og suget fra urtiden. Da besad vi ikke den ytringsfrihed, som Støvring hævder er vokset frem fra dybet, men en temmelig radikal grænse for religions- og talefrihed. Blasfemi straffedes med afhugning af tunge og hoved, anden trosudøvelse end den evangeliske var forbudt under dødsstraf, selv mindre uregelmæssighed i kirkegangen kunne føre til suspension af ret til ejendom og ægteskab. Det var næppe grænser for det 'mulige' (man kunne jo udføre disse handlinger og tage straffen, man kunne også udvandre). Men det var heller ikke grænser vokset frem og udstukket af det grødlignende folkedyb – det var et produkt af jurister og teologer, stærkt inspireret af den lutherske ortodoksi i Sachsen, politisk iværksat af Danmarks og den danske kirkes overhoved Christian V. Hvordan skal vi så forstå Danske Lov – som et udefrakommende overgreb på den danske folkegrød, der allerede dengang dybt nede var ytringsglad? Eller skal de 150 år fra Danske Lov til forfatningskampen i 1840'erne forstås som grøden, der selv langsomt og ubevidst opfinder frihedsrettighederne på et uformuleret plan, så man er redebon og klar til at overtage deres "formelle" artikulering, når de udbredes i Europas 'lærde republik' i løbet af 1700-tallet? Ingen af disse scenarier forekommer sandsynlige. En konservativ kommunitarisme som Støvrings er simpelt hen ude af stand til at forstå radikale skift, hvor individer og stater – på godt og ondt – er i stand til at påvirke politiske udviklinger og ompræge selv det trægeste romantiske folkedybs før-politiske adfærd.

Lad mig opsamle mine iagttagelser. Den konservative kommunitarisme har en utopi om politik som noget, der vokser langsomt og organisk frem af et formløst folkedybs før-politiske kultur og praktiske fornuft. Derfor bliver en lang række fænomener uforståelige og må enten benægtes eller relegeres til anomalier på grødens overflade: kulturer og staters indflydelse på hinanden på det makrohistoriske niveau, statslig politik og økonomi, revolutioner og reformationer på det mesohistoriske niveau – individers indsats, idéudvikling, opfindelser, rationelle bevæggrunde, *creative destruction* og meget andet på det mikrohistoriske niveau. Som højt uddannet, reflekteret intellektuel hører Støvring selv til på grødens overflade – han står på alle sine universalbegrebers afstand og kigger læng-

selsfuldt ned i dybet af den grød, om hvilken vi aldrig rigtig hører noget konkret – og om hvilken vi måske heller ikke har grund til at tro, at Støvring ser andet end sit eget universelle drømmebillede af idéen om folkefællesskabet.

Vægningen ved at acceptere de liberale frihedsrettigheder som noget, individer og skoledannelser har reflekteret over, stater har indført og som har kunnet brede sig til ”kulturer” der ikke tidligere var liberale, og som derfor har et universaliseringspotentiale – den vægning bliver så blot én effekt blandt mange af denne grødteori for kultur og politik.

Men grødteorien forbliver en abstrakt utopi om det konkrete.

Litteratur

Danske Lov, 1683, digital udgave: <http://bjoerna.dk/DanskeLov/>

Eriksen, Jens-Martin og Frederik Stjernfelt (2008): *Adskillelsens Politik*, Kbh.: Lindhardt & Ringhof.

Eriksen, Jens-Martin og Frederik Stjernfelt (2012): *The Democratic Contradictions of Multiculturalism*, New York: Telos Press.

Eriksen, Jens-Martin og Frederik Stjernfelt (2013): *De Anstændige*, Kbh.: Gyldendal.

Israel, Jonathan (2001): *Radical Enlightenment*, Oxford: Oxford University Press.

Margalit, Avishai og Raz, Joseph (1995): ”National Self-Determination” i Will Kymlicka (red.), *The Rights of Minority Cultures*, Oxford: Oxford University Press, s. 79-92.

Mchangama, Jacob (2012): *Fri os fra friheden*, Kbh.: Gyldendal.

